

Svårigheten att definiera och bekämpa rasism

Begreppet rasism kan nalkas från flera olika håll. Sigvard Lingham hämtar exempel på det i forskningen. Han problematiserar också frågan om rasism genom att ge nutida exempel på där rasism motverkas, alternativt ökar på grund av att den andra parten "körs över".

Som ung psykologstuderande fick jag lära mig några klassiska psykologkommentarer, från "Det är knepigt det där..." till den mer konstruktiva "Let us define our terms". Psykiatriprofessorn Sten Levander har sagt, enligt en intervju i Svenska Dagbladet, 9 maj 1999 (i och för sig inom ett helt annat problemområde, nämligen psykopati): "Det riktigt frustrerande är att politikerna vägrar se fakta i ögonen. Jag och andra rättspsykiater stämplas som okänsliga kräk när vi för fram den forskning som finns."

Jag avser inte med den här texten att vare sig söka motverka eller stödja rasism utan att i stället belysa hur den i dess olika former uppkommer. Jag anser att om man bara onyanserat stöder eller fördömer något utan argumentering riskerar man att väcka instinktivt motstånd, något som kanske kan vara en delförklaring till Sverigedemokraternas tillväxt. Organisationen Afa:s (Antifascistisk aktion) häftiga angrepp och/eller provokationer (DN; SvD; UNT; Arbetarbladet 2009-10-30) är också något som förmodligen delvis kan tillskrivas bristen på nyanserad forskning och utredning. Den forskning jag tagit del av visar att rasism kan ha olika rötter i tid och rum. För att göra en liknelse – som jag ser det är en grundprincip bakom behandling att man först försöker förstå det essentiella i det man vill bota. Om man bara försöker "köra över" den andra parten så är man inte bättre själv. Det blir som att bekämpa terrorism med bomber. Det väcker bara mer motstånd.

I EN DISKUSSION om rasism kan man ta upp olika termer som till exempel kulturrasism, främlingsfientlighet, rassegregation, apartheid, territoriella anspråk, slaveri och retroaktiv konklusion. Man kan alltså nalkas begreppet rasism från många olika håll.

* Man kan ge en *psykoanalytisk* förklaring genom att utgå från försvarsmekanismen förskjutning, det vill säga man transporterar egna svåra känslor/oönskade egenskaper till en eller flera personer som man vågar ge sig på (Lilienfeld och Andrews, 1996).

* Man kan ge det en *biologisk-genetisk* förklaring och säga att det för tusentals år sedan lönade sig att vara försiktig när en grupp främmande personer närmade sig den by man bodde i. De som var försiktiga hade större chans att få sina gener transporterade vidare till nya generationer.

* En annan *biologisk-genetisk* förklaring med mindre sympatisk framtoning menar att vissa raser sammanfattningsvis "består av sämre genetiskt material" (Müller-Hill, 1998; Andréson, 2001). Författarna förespråkar inte uppfattningen. De nämner att den uppfattningen finns/har funnits.

* Med en *ekonomisk* förklaring kan man se rasism som en rädsla att förlora jobbet till nyinflyttade eller redan boende av annan ras (i USA används ordet "ras") eller härkomst (Hyde, 2002; Cheng, 2007). Att "rasismens uttrycksformer förändras med olika kapitalistiska gruppers ekonomiska och politiska behov" har framhållits av Leiman (1993).

* Man kan ge en *politisk* förklaring som att rasism medvetet och avsiktligt frammanas av vissa politiska partier, enligt Demokratiutredningens betänkande och Kiiskinen med flera. (2007). Under byggandet av den svenska välfärdsstaten under 1930-talet och tiden efter andra världskriget förföljdes kommunister samt människor med oönskade ärftliga drag av ledare inom socialdemokratin, regering, polis och militär liksom redaktörer inom såväl socialdemokratisk som högerorienterad press (Landzelius, 2006).

* Med en *historisk* förklaring kan "retroaktiv konklusion" åberopas, det vill säga sedan man efter ett framgångsrikt krig har ockuperat främmande mark och förtryckt eller förslavat dess befolkning kan man rättfärdiga sitt beteende i efterhand genom att nedvärdera eller omyndigförklara dessa andra människor och införa rassegregation och apartheid; ett inte ovanligt beteende från kolonialmakternas

sida under århundradenas lopp (Gerner och Karlsson, 2005). Bortförklaringar av såväl amerikansk som europeisk slavhandel från Afrika, även med svenskt deltagande genom Svenska Västindiska kompaniet, torde ha lämnat djupa spår. Som beslättnat med detta nedvärdera och egna friskrivande från skuld återfinns det statsvetenskapliga uttrycket "politics of blame avoidance" (Weaver, 1986), det vill säga politiker agerar hellre utifrån att undvika klander för impopulära beslut än att söka erkänsla för populära beslut. Detta därför att väljarna är mer känsliga för faktiska eller möjliga förluster än för nya möjligheter.

Men visst kan det bli problematiskt när människor med olika uppfattningar om sociala regler ska dela livsutrymme. Som Torgny Segerstedt, dåvarande rektor för Uppsala universitet och professor i sociologi, skrev 1955: "det kan uppstå konflikt mellan partikulära normsystem och ramnormsystemet".

ANITA JACOBSON-VIDDING anser att vi i dagens Sverige har ett i huvudsak skuldorienterat samhälle under det att södra Europa och Främre Orienten i huvudsak har skamorienterade samhällen. En kollega uttryckte det så här: "Vi (i Sverige) blandar skam och skuld i uppfostran och socialt liv, på samma sätt som vår kultur är genomsyrad av både gamla och nya testamentet. Vi hade mer skam förr – är det utveckling att vi förlitar oss mer på skuld numera? Man kan se processen från gammaltestamentligt tänkande till nytestamentligt som en metafor för civiliserande utveckling, på samma sätt som ett litet barn utvecklas från skam till en förmåga att uppleva skuld, med dess möjligheter till empati, insikt om den andres upplevelse och behovet att reparera" (Susanna Carolusson, 2008).

Med olika överjagsbyggnader – med ett psykoanalytiskt språkbruk – följer olikartade regelsystem för hur vardagssituationer ska hanteras. För att nå en framgångsrik integration måste vi orientera oss om och lära hur dessa olika sociala regelsystem i till synes likartade situationer ger olika personer olika anvisningar för beteendet.

På skolverkets svenskundervisning för invandrare (Sfi, som är en egen skolform) ska utbildningen enligt läroplanen både "gestalta och förmedla"[...] "människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta". (Lpf 94, avsnitt 1.1, Grundläggande värden). Kommunen ansvarar för att samhällsinformationen ges. Alla kommuner och statliga myndigheter är skyldiga att se till att alla samhällsmedborgare nås av, och kan tillgodogöra sig, relevant samhällsinformation.

Detta är alltså samhällets ambition. Men denna ambition motverkas av de krafter jag nämner ovan. Det är sannerligen ingen liten uppgift att bemöta dessa. Via Sfi strävar man medelst undervisning att lära invandrare och flyktingar om oss. Men hur ska man på ett effektivt sätt nå och undervisa flera miljoner vuxna svenskar som redan lämnat skolan?

SOM ETT TYDLIGT EXEMPEL på motsättningar kan man se hur i Afghanistan USA försöker, med bistånd av bland andra Sverige, lösa olika kulturella och religiösa motsättningar. De vägar som prövas – och som förespråkas av olika parter – är bomber, vakter och/eller undervisning.²

Även i Sverige förekommer i dag motsättningar och försök att överbrygga dem. De uttrycks i bomber, vakter, undervisning och, vilket framgår i medierna, ett med protester starkt förknippat ökande antal hus- och bilbränder³ – om än i andra proportioner än i Afghanistan.⁴

SIGVARD LINGH
Psykolog, psykoterapeut
Uppsala

Publicerad 2010-01-28

1 Sverige är det land som bidrar mest per capita i Afghanistankonflikten (nov. 2009).

2 Undervisning och mer socialt orienterade interventioner – i motsats till militära insatser – är något som förekommer i uttalanden av U.S. General Stanley McChrystal, t ex i en intervju på Radio Free Europe 2009-06-30

3 Under hösten 2009 har 100 bilbränder ägt rum i Uppsala (Sveriges Radio TV-ABC, 2009-12-06). Vissa kan förstås vara försök till försäkringsbedrägerier.

4 Irene Molina, docent i kulturgeografi, Uppsala universitet, vill att vi inte drar sådana paralleller alltför långt. Molina, I. (2010) "Händelserna som skakade förorten." Hem & Hyra, 2010, Nr 1

Referenser:

Andrésen, R-I. V (2001) Terrorism and organised crime in post-soviet Russia. *FFI rapport 03417*. Forsvarets forskningsinstitutt. Norge.

Cheng, W (2007) "Understanding poverty from the perspective of social justice activism: Reflections on 'Think globally - Act locally' - A conversation with Leslie Rebecca Bloom." *Journal of Feminist Family Therapy*. Vol 19, Nr 3, sid 67 – 78.

Gerner, K och Karlsson K-G (2005) *Folkmordens historia*, Bokförlaget Atlantis.

Hyde, K A (2002) *Holding illusions at Bay: Latino/a immigrants and working class North Carolinians expose and reinforce the American dream's discrepancies*. Avhandling, Department of Sociology and Anthropology, Raleigh, North Carolina, USA.

Kiiskinen, J, Saveljeff, S och Fryklund, B (2007) *Populism and a mistrust of foreigners. Sweden in Europe*. Integrationsverket

Landzelius, M (2006) Homo Sacer' out of left field: communist slime as bare life in 1930s and Second World War Sweden. *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography*. Vol 88, Nr 4, sid 453 – 475.

Leiman, M M (1993) *The political economy of racism - a history*. Pluto Press, London.

Lilienfeld, S O, Andrews, B. P. (1996) *Development and preliminary validation of a self-report measure of psychopathic personality traits in noncriminal populations*. *J Pers Assessment*, 66, sid 488-524

Müller-Hill, B (1998) *Murderous Science: Elimination by scientific selection of Jews, gypsies, and others in Germany, 1933-1945*. Cold Spring Harbor Laboratory Press

Weaver, R K (1986) The politics of blame avoidance. *J publ pol*, Vol 6, Nr 4, sid 371-398